

КОРОТКО ПРО ТЕ

2021

ЧАСТИНА I

**Що знають і вміють
випускники
початкової школи
та як змінилася
ситуація за три
роки**

**За матеріалами звіту про результати другого
циклу загальнодержавного зовнішнього
моніторингу якості початкової освіти**

КОРОТКО ПРО ТЕ, ЩО ЗНАЮТЬ І ВМІЮТЬ ВИПУСКНИКИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ТА ЯК ЗМІНИЛАСЯ СИТУАЦІЯ ЗА ТРИ РОКИ

За матеріалами звіту про результати
другого циклу загальнодержавного зовнішнього
моніторингу якості початкової освіти
«Стан сформованості читацької та математичної
компетентностей випускників початкової школи
закладів загальної середньої освіти» 2021 року

К 68 Коротко про те, що знають і вміють випускники початкової школи та як змінилася ситуація за три роки: за матеріалами звіту про результати другого циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» 2021 року / Г. Бичко (основний автор), В. Терещенко, В. Горох, М. Мазорчук, Т. Лісова, Т. Вакуленко ; наук. ред. Т. Вакуленко ; за ред. В. Терещенка ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2022. 28 с.

Буклет становить собою узагальнення основних даних, репрезентованих у частині I звіту про результати другого циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти», проведеного 2021 року.

Основну увагу в буклеті приділено аналізу даних про рівень сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи станом на 2021 рік та порівнянню цих результатів із результатами 2018 року, коли було проведено перший цикл моніторингу. Успішність учнів в оволодінні читацькою та математичною компетентностями проаналізовано з погляду її залежності від деяких демографічних (стать учнів) та інституційних чинників (тип населеного пункту, де розташовано заклад освіти; тип закладу освіти). Окремо в цій частині досліджено питання залежності успішності учнів, які у 2021 році завершили здобуття початкової освіти, від навчання в дистанційному форматі через пандемію COVID-19. На підставі отриманих даних сформульовано висновки.

Матеріали можуть бути корисними управлінцям у галузі освіти, учителям, науковцям, а також усім, хто займається питаннями якості освіти, педагогічних вимірювань, моніторингових досліджень в освіті.

УДК 373.3.012

- © Бичко Г. (основний автор), Терещенко В.,
Горох В., Мазорчук М., Лісова Т.,
Вакуленко Т., 2022
- © Саченко О., дизайн і верстка, 2022
- © Кольга Ю., дизайн обкладинки, 2022
- © Український центр оцінювання якості
освіти, 2022

ЩО ТАКЕ ЗЗМЯПО ТА В ЧОМУ ОСОБЛИВОСТІ ЗЗМЯПО-2021

Загальнодержавний зовнішній моніторинг якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» (далі – ЗЗМЯПО) був ініційований Міністерством освіти і науки України у 2016 році. Його метою є, з одного боку, отримання об'єктивних даних про поточний стан сформованості ключових (читацької та математичної) компетентностей випускників початкової школи, а з іншого, – простеження змін, що відбуваються в якості початкової освіти в процесі впровадження в країні концепції Нової української школи. Для досягнення другої з означених цілей моніторинг проводиться циклічно – що два роки. Основний етап першого циклу ЗЗМЯПО було успішно реалізовано у 2018 році, а другого – мав відбутися 2020 року. Проте через пандемію COVID-19 збирання даних у закладах освіти вдалося провести лише навесні 2021 року.

Учасниками ЗЗМЯПО є учні 4-х класів, які завершують здобуття початкової освіти, а також учителі, які їх навчають. Четвертокласники-учасники ЗЗМЯПО, які завершували здобуття початкової освіти у 2017/2018 та 2020/2021 навчальних роках, навчалися відповідно до Державного стандарту початкової освіти 2011 року та створених на його основі навчальних програм. Своєю чергою учні 4-х класів, які братимуть участь у наступних циклах ЗЗМЯПО, – це будуть ті здобувачі початкової освіти, які навчаються за створеними на принципах Нової української школи Державним стандартом початкової освіти 2018 року та навчальними програмами.

Під час дослідження учні виконують **тести із читання або математики** та заповнюють **анкети**, а вчителі – заповнюють анкети відповідно до того, який тест (із читання чи математики) виконують їхні вихованці. Дані тестувань, зібрані під час ЗЗМЯПО-2021, дали можливість зробити об'єктивні висновки щодо рівнів сформованості в учнів читацької та математичної компетентностей, а дані анкетувань допомогли простежити зв'язки між цими рівнями та різними чинниками освітнього й позаосвітнього середовища. Порівняння результатів тестування учнів за підсумками проведення першого та другого циклів ЗЗМЯПО дало змогу визначити тенденцію в навчальних досягненнях четвертокласників, що означилася за три роки (між 2018 та 2021 роками).

Новацією другого циклу ЗЗМЯПО стало розширення фокусу уваги на актуальні питання, пов'язані з реалізацією в молодшій школі дистанційного навчання та його впливом на якість освітнього процесу. Для дослідження цих питань у межах ЗЗМЯПО-2021 було проведено додаткове анкетування учасників під назвою «Дистанційне навчання в умовах пандемії COVID-19».

За результатами ЗЗМЯПО-2021 було підготовлено «Звіт про результати загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти “Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти”», що складається з двох частин: «Що знають і вміють випускники початкової школи та як змінилася ситуація за три роки» та «Передумови й результати навчання».

Частина I звіту дає відповіді на такі питання:

- Який рівень сформованості читацької та математичної компетентностей мають випускники початкової школи станом на 2021 рік?
- Як змінилися результати випускників початкової школи за три роки – між першим і другим циклами ЗЗМЯПО (між 2018 та 2021 роками)?
- Який вплив на результати четвертокласників мають демографічні (стать учнів) та інституційні чинники (тип населеного пункту, де розташовано заклад освіти, та тип закладу освіти)?
- Як дистанційне навчання різної тривалості вплинуло на рівень оволодіння учнями початкової школи читацькою та математичною компетентностями?

У пропонованому буклеті узагальнено основні положення частини I звіту. З повним текстом звіту можна ознайомитися на [сайті УЦОЯО](#).

ЯКОЮ БУЛА ВИБІРКА УЧАСНИКІВ ЗЗМЯПО-2021

У ЗЗМЯПО-2021 узяли участь **7991 учень**, а також **475 учителів** із **355 закладів** загальної середньої освіти. Усі учні-учасники ЗЗМЯПО-2021 навчалися в класах з українською мовою навчання, з-поміж цих учнів **4192 особи** виконували тести й заповнювали анкети із читання та **3799** – із математики).

Вибірка учнів-учасників репрезентативно за різними параметрами (тип закладу освіти, тип місцевості, регіон розташування закладу освіти) представила **426 375 випускників** початкової школи України 2021 року. Своєю чергою вибірка опитаних учителів є нерепрезентативною, однак усе ж доволі виразно відбиває особливості вчительства, яке працювало в молодших класах станом на 2021 рік.

Збирання даних у закладах освіти в межах основного етапу другого циклу ЗЗМЯПО відбувалося у **квітні-травні 2021 року**.

ЯКИЙ РІВЕНЬ СФОРМОВАНОСТІ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЧЕТВЕРТОКЛАСНИКІВ СТАНОМ НА 2021 РІК

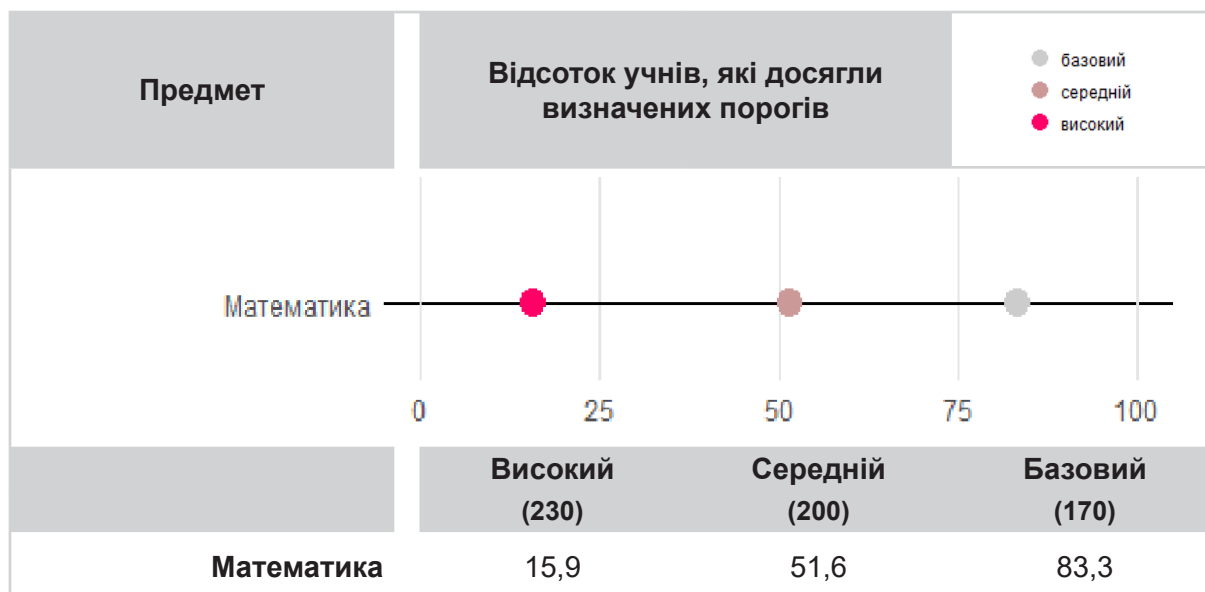
Рівень сформованості *математичної компетентності* випускників початкової школи можна визначати, зважаючи на досягнення ними визначених у межах ЗЗМЯПО порогів *математичної компетентності*.

Дані, отримані під час моніторингу 2021 року (табл. 1), свідчать, що високий поріг подолали 15,9% випускників початкової школи, середній – 51,6%, а базовий – 83,3%. Це означає, що у 2021 році 16,7% четвертокласників під час розв’язування найпростіших задач, що стосуються відомих їм реальних життєвих ситуацій, стикалися із суттєвими проблемами (результати таких учнів за шкалою 100–300 балів не вищі за 170).

На базовому рівні учні мають демонструвати певне розуміння математичних понять і процедур, що стосуються змістових розділів «Числа й вирази», «Геометричні фігури й геометричні величини», «Вимірювання», «Робота з даними», виконувати прості обчислення з натуральними числами, застосовувати математичні знання для розв’язування простих задач, що стосуються відомих їм реальних життєвих ситуацій. Учні можуть виконувати чітко описані процедури. Вони здатні вибирати й застосовувати для розв’язування задач прості стратегії. На цьому рівні учні можуть використовувати інформацію лише з одного джерела й міркувати, безпосередньо спираючись на неї.

На високому рівні учні мають володіти математичними поняттями й процедурами, що стосуються змістових розділів «Числа й вирази», «Геометричні фігури й геометричні величини», «Вимірювання», «Робота з даними», застосовувати математичні знання для розв’язування задач, що виходять за межі стандартних, охоплюють менш знайомі й нові ситуації та подані в більш складних контекстах. На цьому рівні учні можуть цілеспрямовано працювати із задачею та використовувати добре розвинені вміння міркувати й робити висновки, використовувати інформацію як із одного, так і кількох джерел

Таблиця 1 – Досягнення випускниками початкової школи визначених порогів сформованості математичної компетентності

Якщо аналізувати результати тестувань з погляду **статі учнів-учасників** (рис. 1), то з'ясовується, що хлопчики, які завершили здобуття початкової освіти у 2021 році, демонструють вищий рівень математичної компетентності, ніж дівчатка. Середні бали, отримані хлопчиками (202,2) і дівчатками (197,6), істотно різняться.

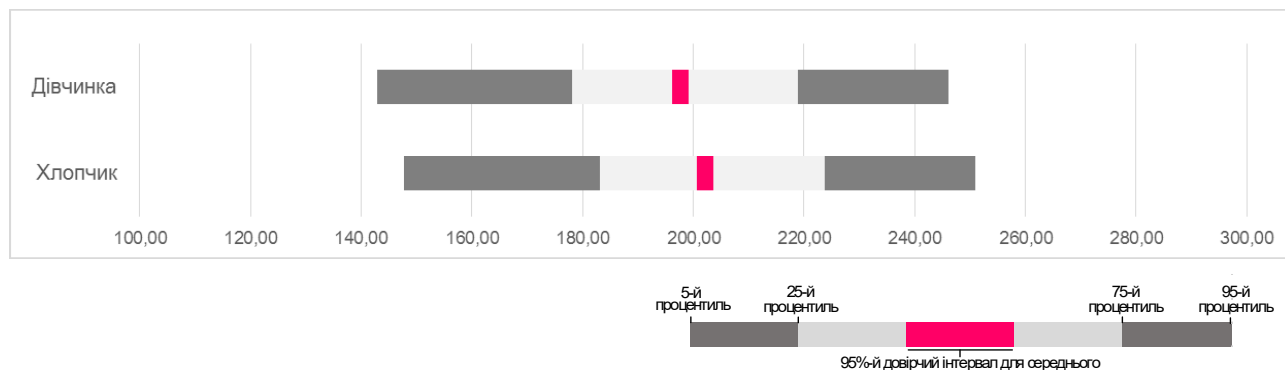

Рисунок 1 – Статистичні показники розподілу балів залежно від статі учнів (математика)

Дані ЗЗМЯПО-2021 свідчать про відмінності в результатах тестування четвертокласників із математики залежно від **типу населеного пункту**, де розташовано заклад освіти (рис. 2). Так, середній бал учнів, які навчаються в містах обласного підпорядкування (207,5), істотно вищий, ніж середній бал їхніх однолітків із міст районного підпорядкування (199,9). Своєю чергою середній бал тих випускників початкової школи, які навчаються в селищах (195,0), істотно вищий за середній бал тих їхніх ровесників, які навчаються в селах (190,7), водночас він істотно нижчий, ніж у четвертокласників, які навчаються в закладах, що розташовані в містах районного підпорядкування.

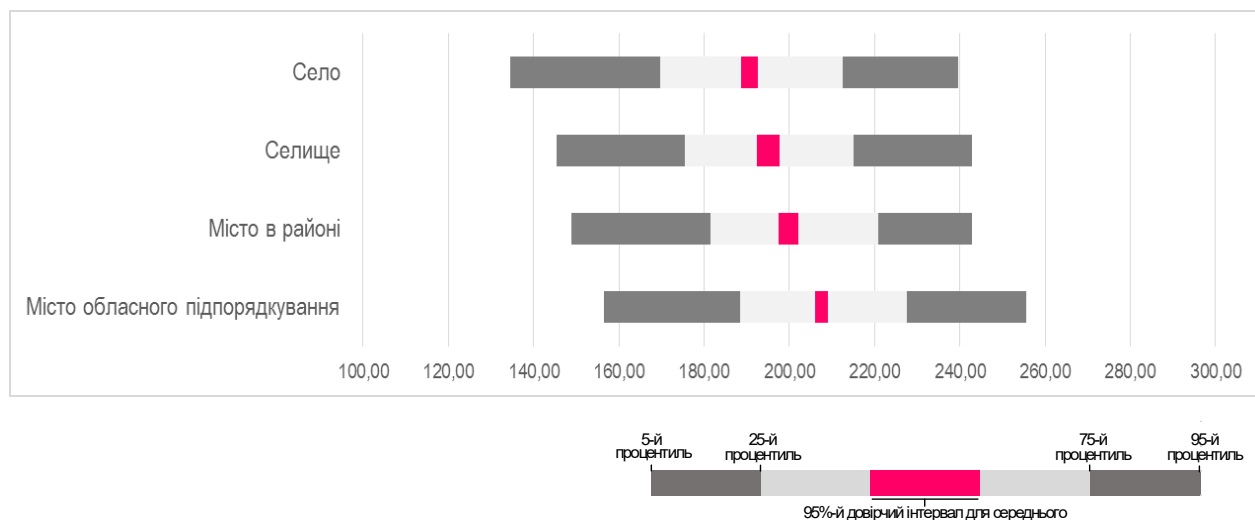

Рисунок 2 – Статистичні показники розподілу балів учнів залежно від типу населеного пункту, де розташовано заклад освіти (математика)

Відмінності в результатах із математики спостерігаються також залежно від **типу закладу освіти**, який відвідували здобувачі початкової освіти (рис. 3). Середній результат четвертокласників, які навчалися у звичайних школи, на 13,6 бала нижчий, ніж результат тих учнів початкової школи, які відвідували гімназії або ліцеї. Істотно різняться також середні бали учнів, які відвідували спеціалізовані школи (214,0) і гімназії та ліцеї (209,5).

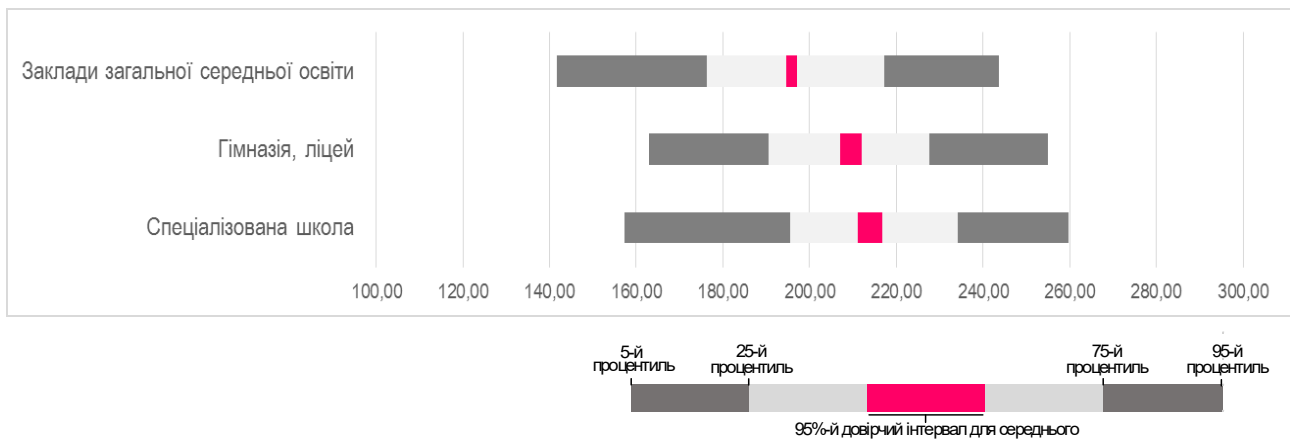
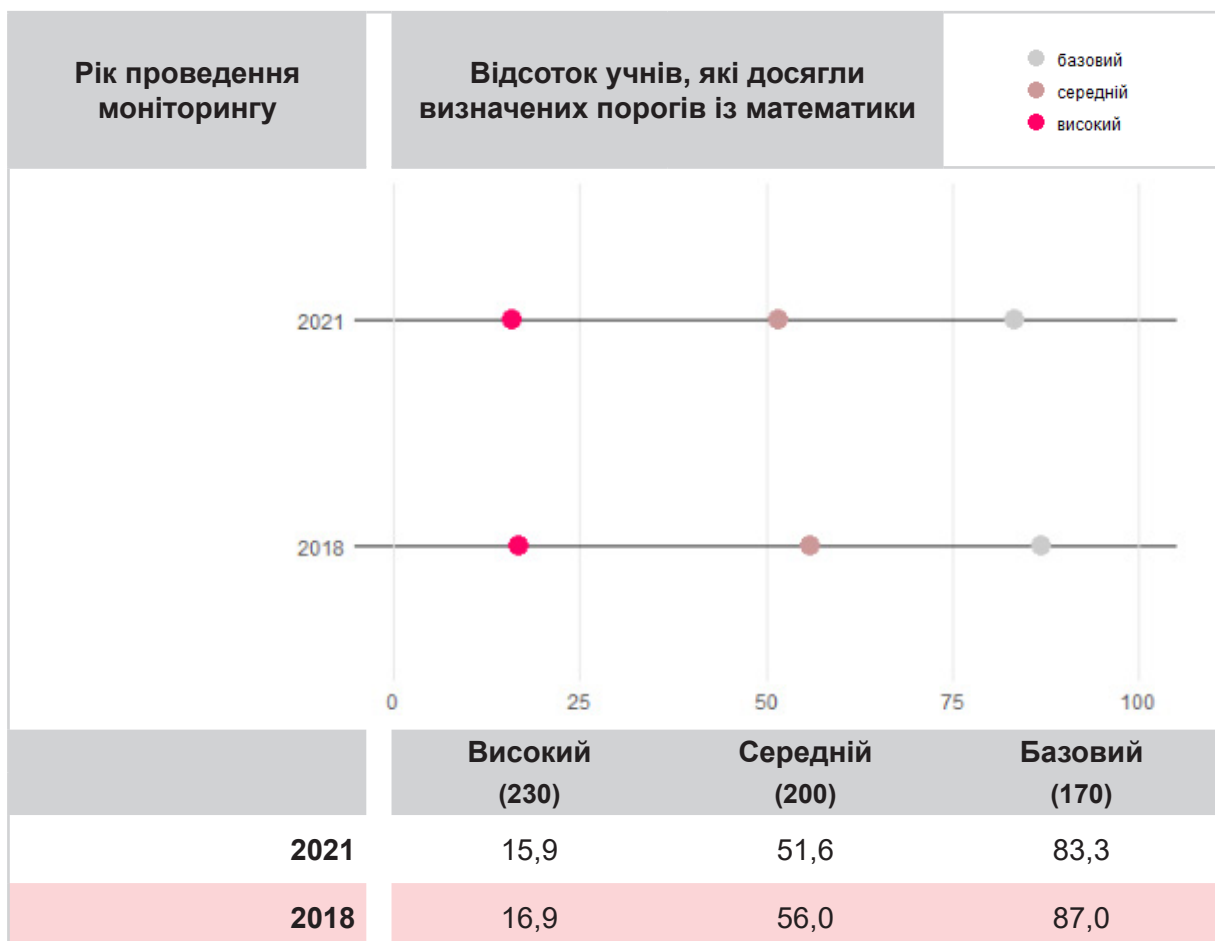

Рисунок 3 – Статистичні показники розподілу балів учнів залежно від типу закладу освіти (математика)

Порівнюючи середні бали учнів, які брали участь у **моніторингах 2018 і 2021 років** (табл. 2), можна зробити висновок, що рівень математичної компетентності випускників початкової школи знизився. Середній бал, отриманий четвертокласниками, які завершили здобуття початкової освіти у 2021 році (199,8), істотно нижчий, ніж середній бал, отриманий їхніми попередниками, які закінчили початкову школу у 2018 році (202,9).

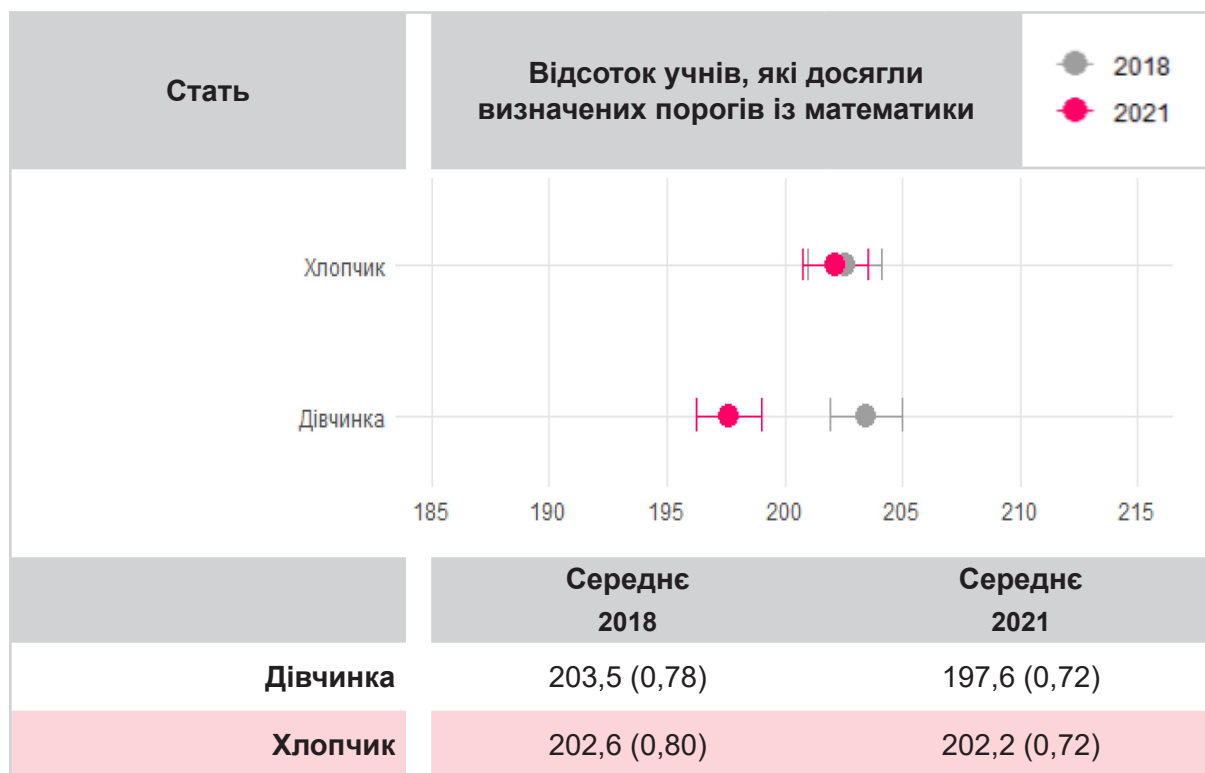
Таблиця 2 – Досягнення випускниками початкової школи визначених порогів сформованості математичної компетентності в розрізі циклів ЗЗМЯПО 2018 та 2021 років

Частка тих четвертокласників, які продемонстрували *високий рівень математичної компетентності*, тобто які здатні застосовувати математичні знання для розв'язування задач, що виходять за межі стандартних, охоплюють менш знайомі й нові ситуації та подані в більш складних контекстах, спроможні цілеспрямовано працювати із задачею та використовувати добре розвинені вміння міркувати й робити висновки, використовувати інформацію як з одного, так і кількох джерел, знизилася за три роки із 16,9% до 15,9%, а частка випускників початкової школи, які не подолали *базового порогу математичної компетентності*, збільшилася на 3,7%. Якщо у 2018 році 13% учнів, які завершили здобуття початкової освіти, не володіли базовими математичними знаннями й навичками, тобто мали суттєві проблеми з розв'язуванням найпростіших задач, що стосуються відомих реальних життєвих ситуацій, то у 2021 році таких випускників початкової школи стало 16,7%.

За три роки – з 2018 до 2021 року – означилася негативна тенденція в оволодінні математичною компетентністю залежно від **статі випускників початкової школи** (табл. 3). Якщо середній бал, отриманий хлопчиками на тестуванні з математики у 2021 році, порівняно з 2018 роком істотно не змінився, то результат дівчаток зменшився на 5,9 бала.

Таблиця 3 – Середні значення досягнень учнів із математики в циклах ЗЗМЯПО 2018 та 2021 років залежно від статі учня (із довірчим інтервалом)

Водночас істотної різниці в балах, отриманих учнями на тестуванні з математики у 2018 та 2021 роках, залежно від **типу населеного пункту** та **типу закладу освіти** не спостерігається.

Фото пресслужби Міністерства освіти і науки України.

ЯКИЙ РІВЕНЬ СФОРМОВАНOSTІ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЧЕТВЕРТО-КЛАСНИКІВ

За підсумками тестування із читання учнів-учасників основного етапу другого циклу ЗЗМЯПО (табл. 4) виявлено, що високий поріг подолали 14,9% випускників початкової школи, середній – 49,6%, а базовий – 83,1%.

Таким чином, 16,9% учнів, які завершили курс початкової школи у 2021 році, перебувають на передбазовому рівні сформованості читацької компетентності, тобто здебільшого мають значні труднощі в читацькій роботі навіть із простими текстами на відому із життєвого, зокрема утилітарно-практичного, досвіду тематику.

Високий рівень читацької компетентності

Працюючи з художнім текстом, випускник початкової школи демонструє здатність знаходити явно, безпосередньо наведену інформацію про місце, час, дії й почуття героїв, основні події, робити прості висновки про зв'язок між подіями, причину й мету дій героїв, узагальнювати інформацію з тексту для визначення його теми, оцінювати вчинки, поведінку героїв, правдоподібність подій, якщо текст на знайому нескладну тематику.

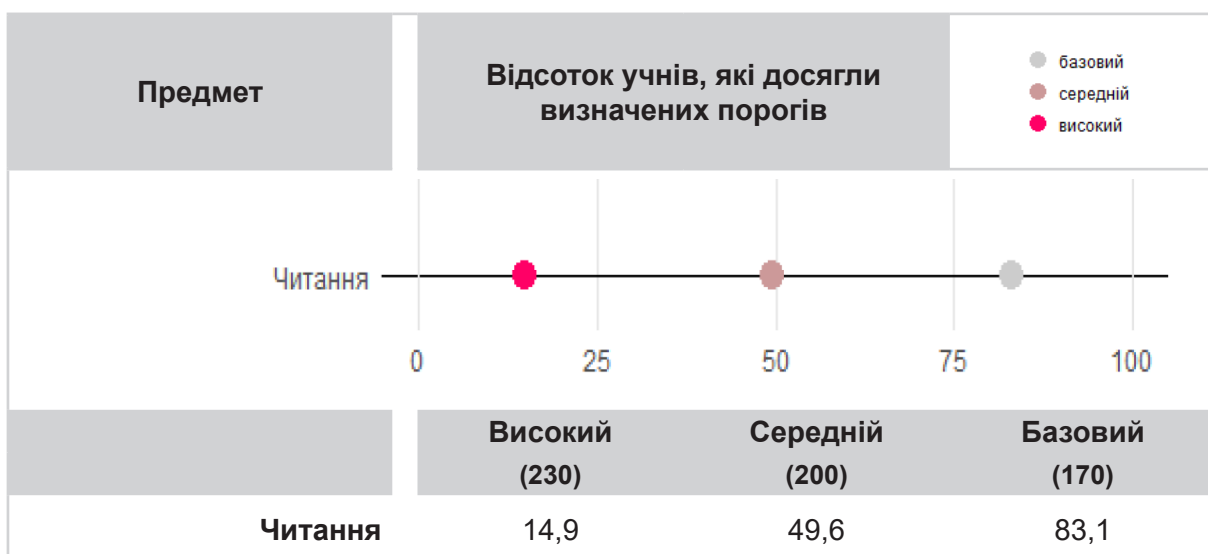
За роботи з інформаційним текстом, випускник початкової школи здатний знаходити фактичну, конкретну інформацію, наведену в різних форматах, зокрема на картах, у таблицях, основні важливі деталі в описах об'єктів, у переліках, робити прості висновки про причиново-наслідкові зв'язки, послідовність дій, визначати основні риси подібності й відмінності предметів, оцінювати корисність, достовірність інформації, якщо тематика тексту добре знайома.

Базовий рівень читацької компетентності

Читаючи художній текст, випускник початкової школи засвідчує здатність орієнтуватися в усьому тексті, знаходячи інформацію про значущі дії, вчинки, почуття, ознаки героїв, робити висновки про причиново-наслідкові зв'язки, мотив, мету дій і вчинків героїв, інтерпретувати причину змін поглядів, почуттів героїв, розвиток почуттів героїв упродовж тексту, визначати тему, основну думку тексту, пов'язуючи їх із заголовком, фрагментами з тексту, аналізувати окремі специфічні риси мови героїв, оцінювати достовірність зображеного, наводячи докази з тексту, виявляти засоби вираження авторського ставлення до героїв, зчитує підтекстові смисли.

Працюючи з інформаційним текстом, випускник початкової школи спроможний виокремлювати як із суцільного тексту, так і з інших форматів (таблиць, схем, рисунків, переліків) значущу інформацію, важливі деталі, з опорою на текст робити висновки про логічність пояснення, обґрунтування, причиново-наслідкові зв'язки, пов'язувати інформацію, надану в різних форматах, оцінювати обґрунтованість висновків, функційність частин тексту, графічних елементів, доцільність певних мовних засобів, використаних автором, їх ефект

Таблиця 4 – Досягнення випускниками початкової школи визначених порогів сформованості читацької компетентності

З огляду на **стать учнів-учасників ЗЗМЯПО** (рис. 4) доводиться констатувати, що дівчатка демонструють більш високий рівень читацької компетентності, ніж їхні однолітки-хлопчики: середні бали, отримані хлопчиками (195,2) і дівчатками (202,3), істотно відрізняються.

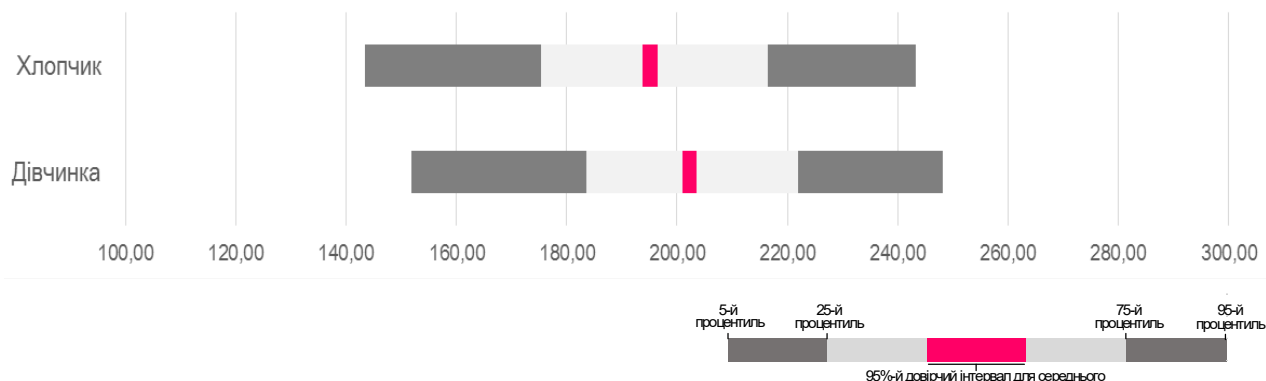

Рисунок 4 – Статистичні показники розподілу балів залежно від статі учнів (читання)

Середні бали із читання, отримані учнями-учасниками моніторингу, які мешкають у **різних типах місцевості**, також в окремих випадках різняться (табл. 5). Так, спостерігається статистично значуща різниця між результатами учнів, які здобували початкову освіту в селах, і результатами учнів, які відвідували заклади освіти, що розташовані в населених пунктах інших типів. Наприклад, результат четвертокласників, яким випало здобувати початкову освіту в селах, на 6,6 бала нижчий, ніж тих їхніх однолітків, які навчалися в містах у районах, і на 17,4 бала нижчий, ніж учнів, які здобували початкову освіту в містах обласного підпорядкування.

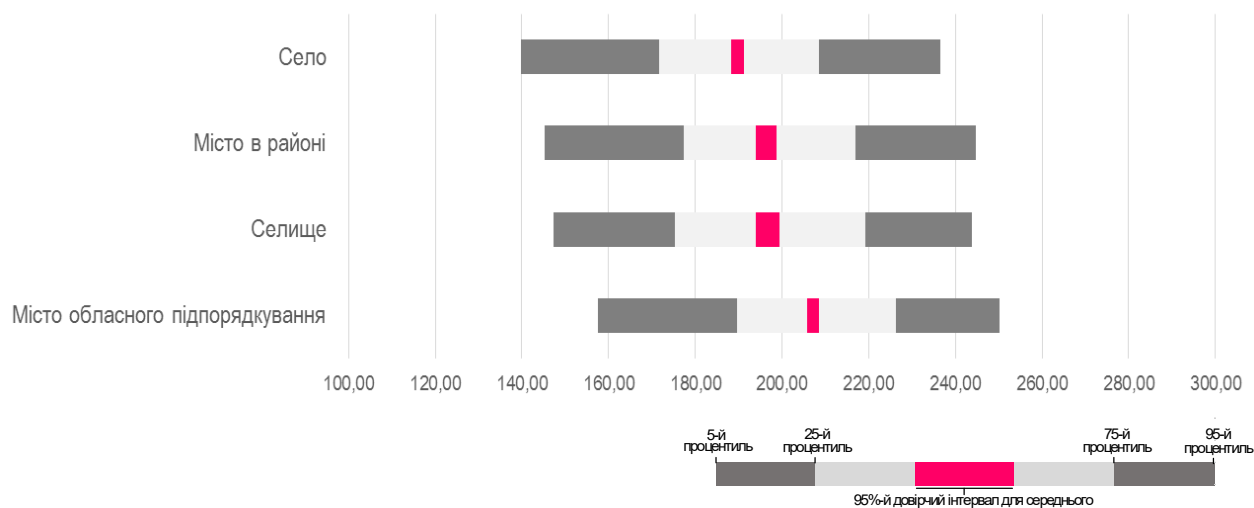

Рисунок 5 – Статистичні показники розподілу балів учнів залежно від типу населеного пункту, де розташовано заклад освіти (читання)

Відмінності в результатах тестування із читання спостерігаються також залежно від **типу закладу освіти**, у якому навчалися випускники початкової школи у 2021 році (рис. 6). Середній результат тестування учнів, які відвідували звичайні школи (195,9), на 13,6 бала нижчий, ніж результат четвертокласників, які відвідували гімназії або ліцеї (209,5). Статистично значимо також відрізняються середні бали

учнів, які відвідували спеціалізовані школи, та учнів, які відвідували гімназії й ліцеї: результат перших виявився вищим на 4,5 бала.

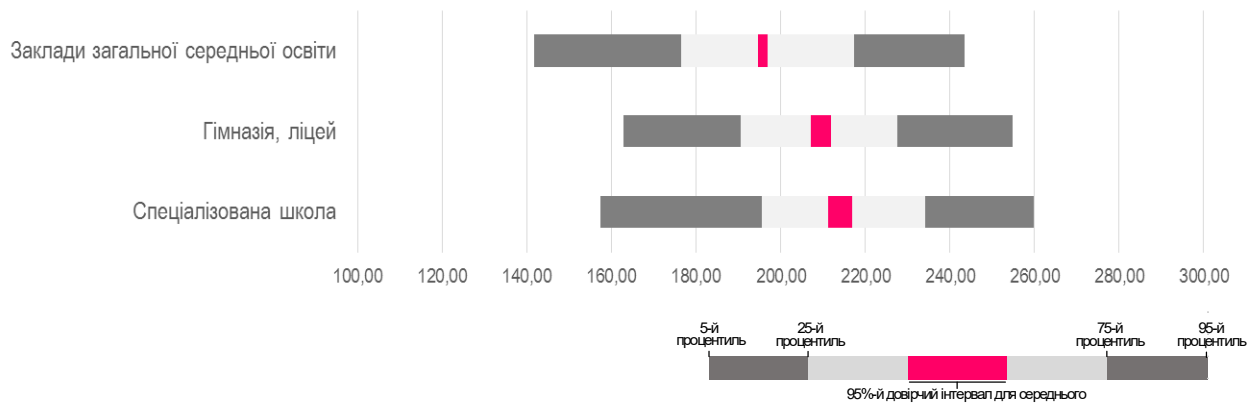

Рисунок 6 – Статистичні показники розподілу балів учнів залежно від типу закладу освіти (читання)

Порівнюючи середні бали випускників початкової школи у **2018** і **2021** роках, можна зробити висновок, що рівень читацької компетентності випускників початкової школи за відповідний період знизився (табл. 5).

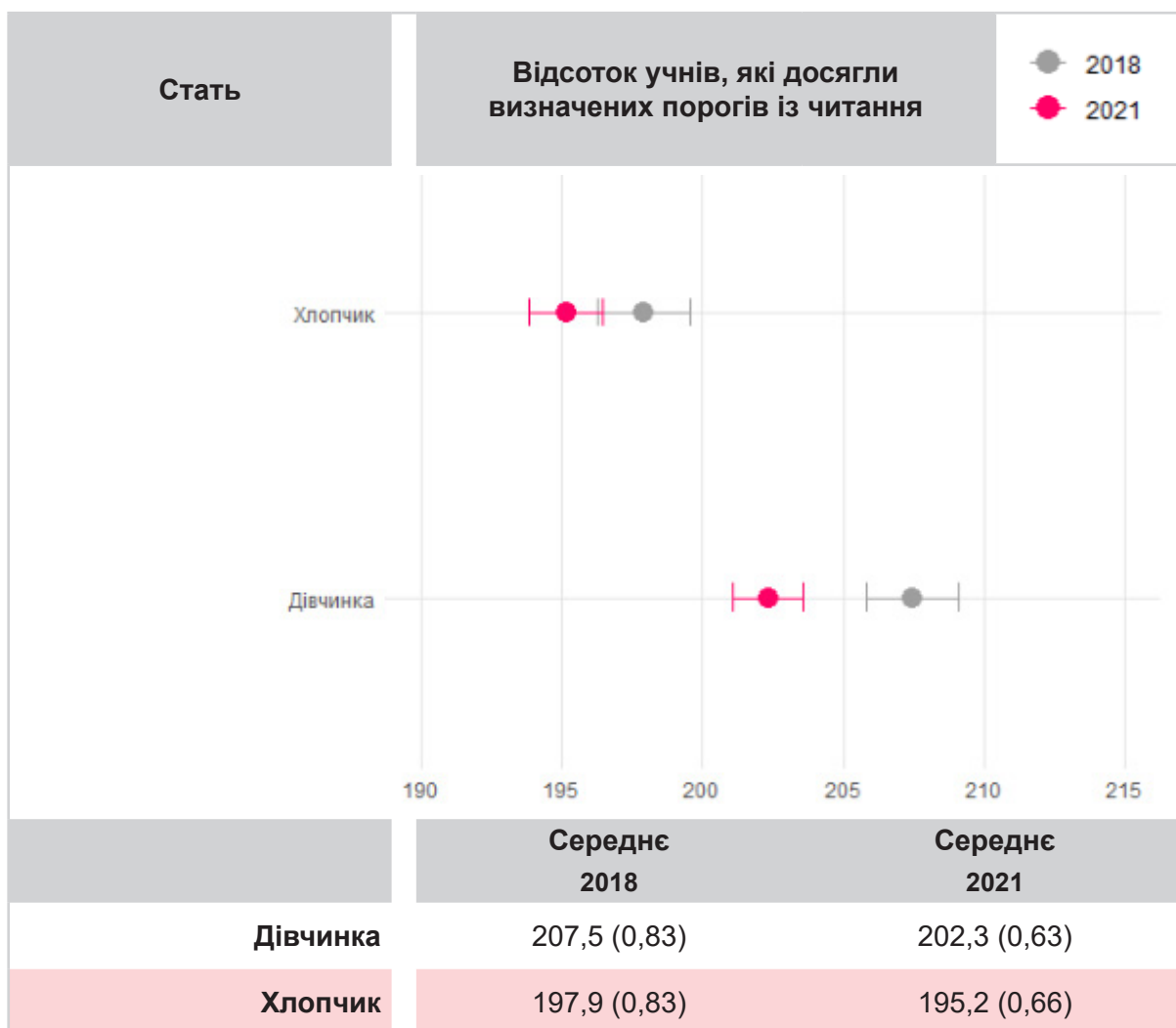
Середній бал, отриманий четвертокласниками у 2021 році (198,7), істотно нижчий, ніж середній бал, отриманий їхніми попередниками у 2018 році (202,6). Крім того, частка четвертокласників, які продемонстрували високий рівень читацької компетентності, знизилася із 17,5% у 2018 році до 14,9% у 2021 році. І навпаки, частка випускників початкової школи, які не подолали базовий поріг читацької компетентності, збільшилася за три роки із 13,2% до 16,9%, тобто на 3,7 %.

Таблиця 5 – Досягнення випускниками початкової школи визначених порогів сформованості читацької компетентності в розрізі циклів ЗЗМЯПО 2018 та 2021 років

Рік проведення моніторингу	Відсоток учнів, які досягли визначених порогів із читання		
	Високий (230)	Середній (200)	Базовий (170)
2021	14,9	49,6	83,1
2018	17,5	55,6	86,8

У розрізі **статі випускників початкової школи** дані свідчать (табл. 6), що середній бал, отриманий у 2021 році на тестуванні із читання хлопчиками, порівняно із середнім балом, який отримали їхні ровесники у 2018 році, істотно не змінився. Водночас результати дівчаток істотно погіршилися із 207,5 до 202,2, тобто на 5,3 бала.

Таблиця 6 – Середні значення досягнень учнів із читання в циклах ЗЗМЯПО 2018 та 2021 років залежно від статі учнів (із довірчим інтервалом)

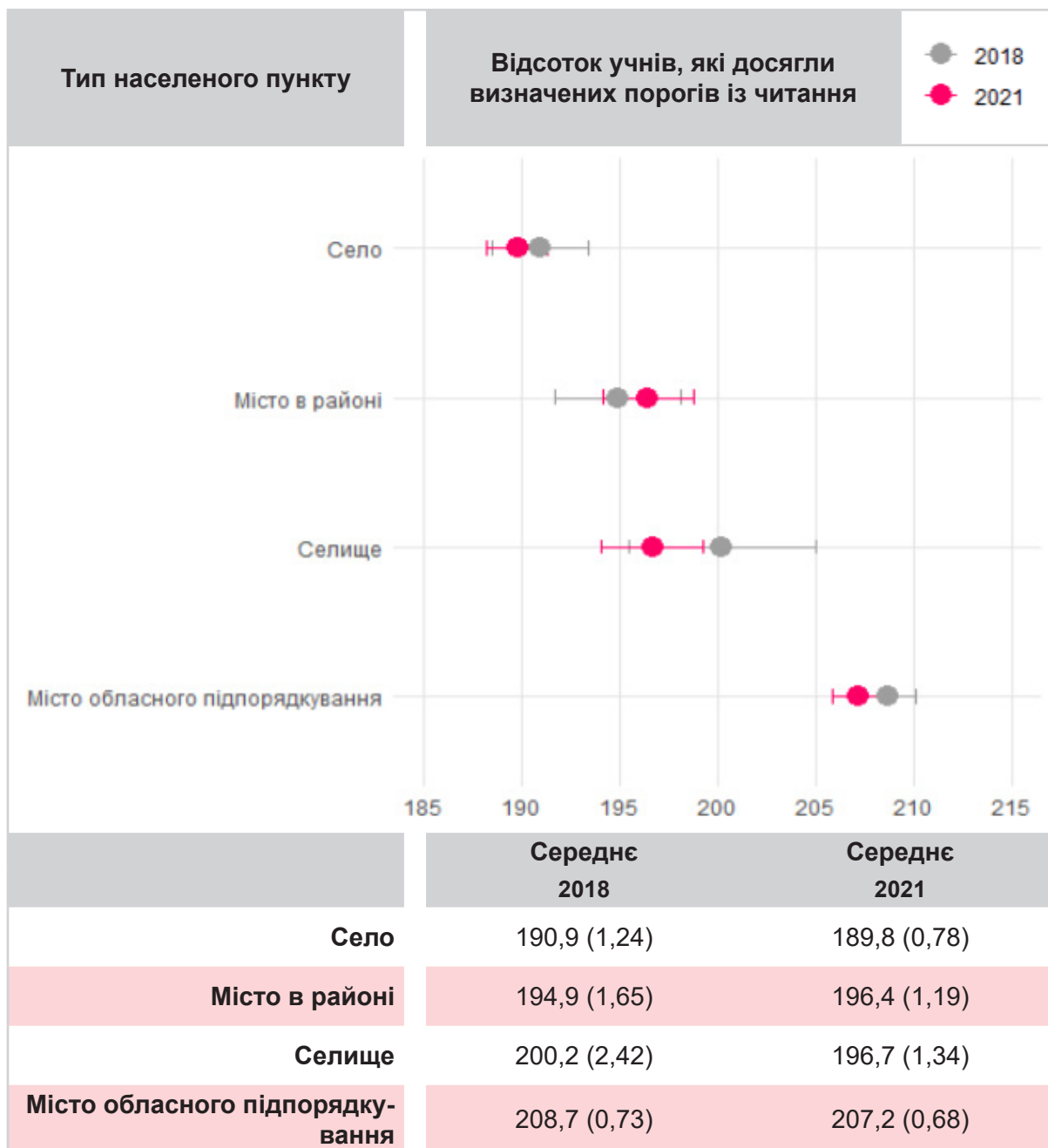
Спостерігається й певна тенденція в читацькій спроможності випускників початкової школи залежно від **типу закладу освіти** (табл. 7). Так, середні бали на тестуванні із читання четвертокласників, які здобували у 2021 році початкову освіту в гімназіях і ліцеях та у спеціалізованих школах, порівняно із середніми балами аналогічних категорій здобувачів освіти у 2018 році, істотно не змінилися, а от результат учнів, які відвідували звичайні заклади освіти, на тестуванні із читання істотно зменшився за трирічний період – із 200,6 у 2018 році до 194,7 у 2021 році, тобто на 4,6 бала.

Таблиця 7 – Середні значення досягнень учнів із читання в циклах ЗЗМЯПО 2018 та 2021 років залежно від типу закладу освіти (із довірчим інтервалом)

На противагу попереднім даним, де спостерігаються істотні зміни між 2018 та 2021 роками, середні бали, отримані випускниками початкової школи на тестуванні із читання у 2018 та 2021 роках, істотно не відрізняються для кожного **типу населеного пункту** (табл. 8).

Таблиця 8 – Середні значення досягнень учнів із математики в циклах ЗЗМЯПО 2018 та 2021 років залежно від типу населеного пункту, де розташовано заклад освіти (із довірчим інтервалом)

Хоча між першим і другим циклом ЗЗМЯПО спостерігається певне погіршення в результатах випускників початкової школи із читання, проте відносно «стабільними» залишаються проблеми, із якими стикаються молодші школярі як читачі. Так, для випускників початкової школи і 2018 року, і 2021 року більш складною є робота:

- з інформаційними, аніж із художніми текстами, що відбиває узвичаєне для традиційної школи розуміння навчання читання як «літературного читання», а не читання всього розмаїття текстових матеріалів, актуальних для дітей;

- із безсюжетними або змішаними текстами, ніж із сюжетними, що частково пов'язано з тим, що сюжетними є зазвичай художні, а безсюжетними – інформаційні тексти;
- на аналіз та оцінювання форми і змісту текстів, ніж на знаходження явно поданої в текстах інформації;
- з абстрактною інформацією в текстах, ніж із конкретною, емпірично відомою дітям;
- з інформацією, яка розпорошена по всьому тексту, ніж з інформацією на початку тексту чи інформацією, що подана структуровано (у таблицях, на схемах);
- із завданнями, які передбачають надання власної відповіді, а не вибір із-поміж запропонованих варіантів та ін.

Фото пресслужби Міністерства освіти і науки України.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ТА УСПІШНІСТЬ ВИПУСКНИКІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Завдяки додатковому анкетуванню, проведеному в межах ЗЗМЯПО-2021, удалося зібрати цінну інформацію, що проливає світло об'єктивності на те, як **дистанційне навчання**, спричинене пандемією COVID-19, позначилося на успішності випускників початкової школи.

ЩО ГОВОРЯТЬ УЧНІ

Під час карантину 43,7% четвертокласників витрачали на навчання менше, ніж 3 години на день, ще 38,7% – від 4 до 5 годин на день. Значно менше учнів (12,2%) навчалися протягом 5-6 годин на день, і вкрай рідко учні витрачали на навчання 7-8 або понад 9 годин на день (3,3% та 2,2% відповідно).

Найбільш поширеним способом комунікації учнів зі своїми вчителями під час дистанційного навчання були повідомлення та відеозв'язок у зумі. Деяко рідше учні для зв'язку з учителем користувалися повідомленнями й відеозв'язком у гугл-класі, а найрідше – комунікували за допомогою повідомлень електронною поштою та безпосередньо, без жодних технічних засобів.

Під час періодів дистанційного навчання учні часто виконували задані вчителем завдання з підручника, а також відвідували організовані школою уроки онлайн (причому учні, які мешкають у містах, робили це частіше за мешканців сіл і селищ). Також досить часто учні виконували тести та контрольні роботи, додаткові завдання, задані вчителем, тренувальні вправи та завдання в інтернеті та дивилися уроки або навчальні матеріали інших учителів в інтернеті. Водночас досить рідко учні працювали з учителем індивідуально: 57,5% опитаних четвертокласників повідомили, що ніколи або майже ніколи не робили цього. Також учні рідко опрацьовували матеріали та виконували завдання без указівки вчителя (самостійно або з батьками чи репетиторами).

Серед опитаних четвертокласників 38,6% погодилися із твердженнями, що під час дистанційного навчання нові теми з навчальних предметів їм найчастіше пояснювали батьки, а 15,8% визнали, що їм було важко виконувати завдання через те, що вчителі нічого їм не пояснювали. 33,1% учнів зазначили, що під час дистанційного навчання вони отримували більше завдань, ніж зазвичай. Деяко менше учнів (23,0%) погодилися з тим, що їм було важко виконувати надіслані вчителями завдання через труднощі в роботі з комп'ютером або планшетом. Майже така сама кількість учнів погодилася з твердженням, що вони не мали змоги навчатися дистанційно через те, що в них не було інтернету або він був поганий, та що їм було важко виконувати завдання через те, що їхній комп'ютер (планшет) погано працював. Із цими труднощами передусім стикалися учні із сільської місцевості, тобто учні із сіл і селищ мали гірші (хоч і незначно) умови для навчання в дистанційному форматі, ніж учні з міст. Окремо слід відзначити, що абсолютна більшість учнів (77,6 %) погодилася з тим, що в школі навчатися краще, ніж удома, і лише 22,4 % четвертокласників не погодилися чи швидше не погодилися із цим.

Під час **очного навчання** більшість учителів витрачала на роботу від 7 до 10 годин на день. Сумарно таких педагогів початкової школи 80,2%, при цьому половина з них (40,1%) указала, що працювали по 8 годин на день. Під час дистанційного навчання 21,8% вчителів витрачали на роботу по 8 годин на день і майже така ж кількість опитаних (20,6 %) – по 10 годин на день. Поряд із цим сумарно для 28,1% вчителів під час **дистанційного навчання** робочий день тривав по 11 та більше годин на день, а під час очного навчання таку кількість часу на роботу витрачали лише 7,5% вчителів.

Майже всі опитані вчителі (сумарно 97,8 %) часто або дуже часто використовували для роботи під час дистанційного навчання комп'ютер, ноутбук або планшет удома з доступом до інтернету. Також абсолютна більшість учителів часто чи дуже часто користувалася телефоном або смартфоном із доступом до інтернету. Технічні засоби без доступу до інтернету (комп'ютери, ноутбуки або планшети в закладі освіти та вдома, а також телефони / смартфони) учителі використовували помітно рідше.

Найефективнішими для здійснення дистанційного навчання з погляду вчителів виявилися дзвінки, повідомлення й відеозв'язок у вайбері, телеграмі, вотсапі та інших месенджерах. Досить високою учасники оцінили й ефективність комунікації за допомогою повідомлень і відеозв'язку у зумі та гугл-класі, а для багатьох учителів ефективними були можливості, які надавали сайти закладів освіти. 34,1% опитаних високо оцінили можливості систем мудл, гугл-міт, майкрософт-міт та дискорд, хоча майже така сама кількість учителів початкових класів (35,7%) зовсім не використовували такі програми у своїй роботі. Для значної кількості вчителів ефективним для підтримання зв'язку з учнями було розміщення інформації на гугл-диску, а також комунікація за допомогою звичайних телефонних дзвінків. Найменш ефективними для здійснення дистанційного навчання виявилось розміщення інформації в онлайн-блозі вчителя (причому 47,9% взагалі не робили такого), а також спілкування за допомогою фейсбуку або інших соціальних мереж, повідомлень електронною поштою та звичайних SMS-повідомлень.

Абсолютна більшість учителів часто або дуже часто проводили уроки онлайн (76,6% та 15,6% відповідно). Крім цього, педагоги постійно надавали четверто-класникам для виконання вправи з підручника та спілкувалися зі своїми учнями індивідуально (через відеозв'язок, телефоном / смартфоном чи безпосередньо без технічних засобів). Досить часто вчителі надавали своїм підопічним для виконання вправи, розроблені самостійно, а також проводили тестування або задавали контрольні роботи онлайн. 45,1% опитаних учителів часто та 16,8% – дуже часто надавали завдання для самостійного виконання, і приблизно така ж кількість учителів (сумарно) надавала дітям для опрацювання відео уроків або навчальних матеріалів інших учителів в інтернеті. Деяко рідше за інші завдання вчителі надавали своїм учням для опрацювання тренувальні вправи, завдання, наявні в інтернеті (наприклад, на ютубі), і ще рідше – відео «Всеукраїнської школи онлайн».

Учителі початкових класів високо оцінюють якість методичної підтримки, яку вони отримували з боку закладів освіти під час дистанційного навчання, а також рівень сформованості в себе навичок користування спеціальними програмами та технічними

засобами. Досить позитивно учасники дослідження оцінюють якість комп'ютерної техніки та інтернет-зв'язку в місці, де вони працювали під час віддаленого навчання, а також рівень включеності учнів у дистанційний освітній процес (присутність на онлайн-заняттях, виконання класних, домашніх і контрольних робіт). Позитивно вчителі оцінюють також якість освітнього контенту, доступного для використання під час дистанційного навчання, та якість технічної підтримки, яку вони отримували з боку закладу освіти в цей період. Загалом позитивну оцінку вчителі початкових класів надають і рівню включеності батьків в освітній процес в умовах дистанційного навчання дітей. Натомість найменш позитивно вчителі четвертокласників оцінюють якість комп'ютерної техніки та інтернет-зв'язку в учнів удома та рівень сформованості в них навичок самостійного опанування матеріалу, а найбільш негативно – рівень мотивації учнів до навчання дистанційно.

Більшість учителів (54%) вважає, що у 2020/2021 навчальному році організація дистанційного навчання в їхньому закладі освіти значно покращилася, порівняно з попереднім навчальним роком. Однак, незважаючи на це, учителі переконані, що запровадження дистанційного освітнього процесу все ж негативно вплинуло на успішність їхніх учнів.

Це переконання педагогів підтверджують і статистичні дані (рис. 7 і 8). Як із математики, так і з читання результати тих четвертокласників, які навчалися дистанційно менше одного місяця, та тих, які навчалися в такому режимі 1-2 місяці, різняться несуттєво. Із математики середній бал першої категорії – 200,4, другої – 199,5, а із читання – 201,4 та 198,4 відповідно. Тобто різниця становить усього 0,9 бала з математики та 3 бали із читання. Натомість помітно гірші результати мають ті учні початкової школи, які навчалися віддалено 3-4 місяці: 192,8 бала з математики та 194,5 бала із читання. Таким чином, різниця в балах таких учнів, порівняно з їхніми однолітками, які навчалися віддалено менше одного місяця, становить 7,6 бала з математики та 6,9 бала із читання.

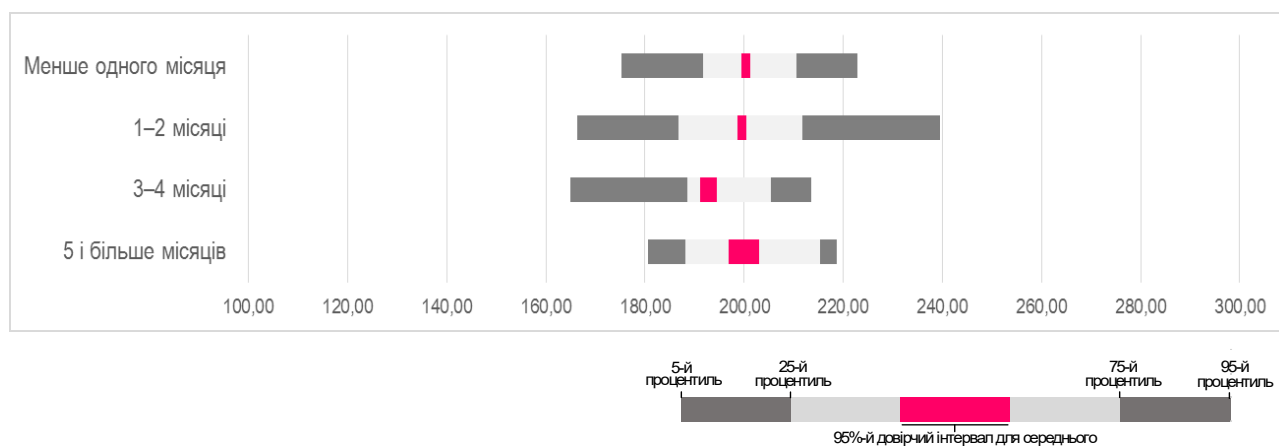

Рисунок 7 – Статистичні показники розподілу балів із математики випускників початкової школи залежно від тривалості дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році

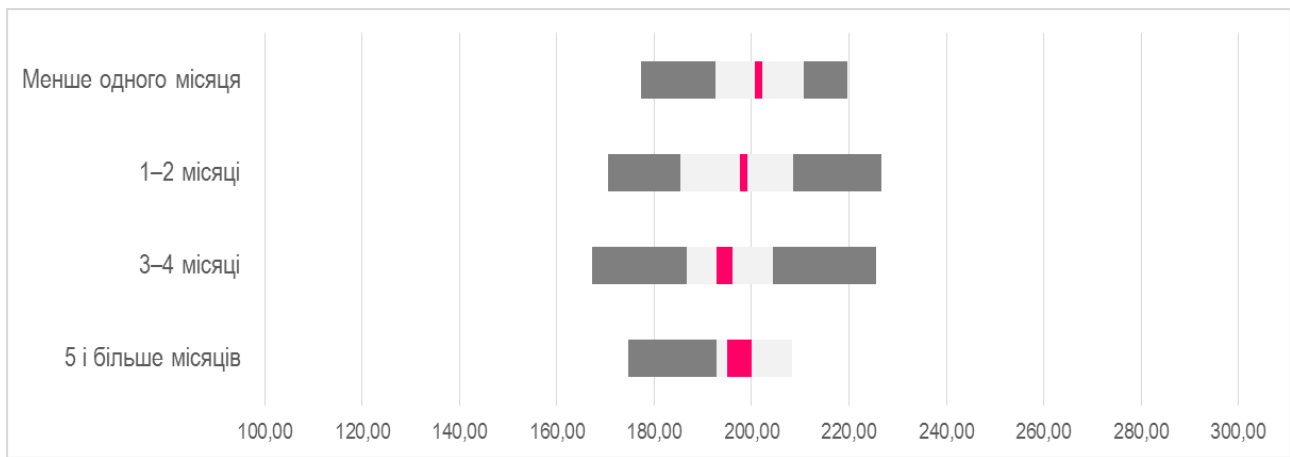

Рисунок 8 – Статистичні показники розподілу балів із читання випускників початкової школи залежно від тривалості дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році

Певний зв'язок простежується між балами учнів за підсумками тестування з математики й читання та способами, якими вчителі здійснювати навчальний процес під час дистанційного формату роботи. Зокрема середній бал учнів із математики, учителі яких часто або дуже часто проводили уроки онлайн, на 14,2 бала вищий, порівняно з учнями, чиї вчителі робили це рідко або ніколи чи іноді. Із читання ця різниця не настільки суттєва й становить 5,5 бала. Поряд із цим на 5,9 бала нижчі результати мають також учні, чиї вчителі часто або дуже часто спілкувалися з ними індивідуально (з математики різниця не є суттєвою – лише 1,4 бала). Дещо нижчі (на 4 бали) результати із читання й у тих учнів, чиї вчителі рідше за інших надавали їм для опрацювання відео уроків або навчальних матеріалів інших учителів в інтернеті.

Дані моніторингу свідчать також про те, що учні, які часто (щодня або майже щодня чи кілька разів на тиждень) відвідували уроки онлайн мають вищі середні бали за тестування, ніж ті, хто робив це рідко (різниця становить 8,8 бала із математики та 4,8 бала із читання).

На успішність молодших школярів, безумовно, могло впливати й те, у яких умовах вони працювали під час віддаленого навчання. Отримані дані свідчать про те, що середні бали учнів, які мали певні труднощі технічного характеру під час дистанційного навчання (не мали комп'ютера (планшета, смартфона) або він був несправний, не мали достатніх навичок роботи на комп'ютері або планшеті, не мали вдома інтернету або він був поганий), дещо нижчі порівняно із середніми балами тих їхніх однолітків, хто таких труднощів не мав. Різниця становить від 5,3 до 8 балів із математики та від 5,2 до 7,5 бала із читання. Нижчі бали мають і ті учні, які погоджувалися або швидше погоджувалися з твердженням «Під час дистанційного навчання мені було важко виконувати завдання, тому що вчитель/-лька нічого не пояснював/-ла». Різниця в успішності між ними і тими, хто не погодився із відповідним твердженням, становить 8,1 бала з математики та 5,2 бала із читання. Крім того, на 5,1 бала нижчі результати з математики мають ті учні, які погодилися із твердженням «Під час дистанційного навчання нові теми з навчальних предметів мені найчастіше пояснювали батьки». Із читання така різниця становить лише 3,1 бала.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

I. Математична компетентність випускників початкової школи

- *Із 2018 до 2021 року рівень математичної компетентності випускників початкової школи знизився. Середній результат із математики, отриманий четвертокласниками у 2021 році, на 3,1 бала менший за відповідний показник 2018 року.*
- *Частка випускників початкової школи, які досягли високого рівня сформованості математичної компетентності, за три роки знизилася на 1%, натомість частка тих четвертокласників, які не подолали базового порогу в оволодінні математикою, збільшилася на 3,7%.*
- *У результатах за підсумками тестування з математики простежується різниця залежно від статі четвертокласників, чого не було помічено в циклі 2018 року: середній бал хлопчиків на 4,6 бала вищий за відповідний показник дівчаток. При цьому результат хлопчиків за три роки суттєво не змінився, натомість результат дівчаток зменшився у 2021 році порівняно з 2018 роком на 5,9 бала.*
- *Суттєво різняться результати учнів, які навчаються у звичайних школах (195,9 бала), та їхніх однолітків із гімназій і ліцеїв та спеціалізованих шкіл (209,5 та 214,0 бала відповідно). При цьому середній бал учнів зі звичайних шкіл у 2021 році виявився на 4,6 бала меншим порівняно з відповідним показником 2018 року, а результати учнів з інших типів закладів освіти за три роки суттєво не змінилися.*
- *Учні, які мешкають у містах обласного підпорядкування, мають суттєво вищі середні бали з математики, ніж їхні однолітки із закладів освіти в інших типах місцевості: різниця становить від близько 8 балів (міста в районах) до майже 17 балів (села). Водночас результати учнів із різних типів місцевості за виконання тестів із математики за три роки – між 2018 та 2021 роками – майже не змінилися.*

II. Читацька компетентність випускників початкової школи

- *За три роки, що минули після першого циклу ЗЗМЯПО, рівень читацької компетентності випускників початкової школи знизився. Середній бал учнів за виконання тесту із читання у 2021 році на 3,9 бала нижчий порівняно із середнім балом, який отримали четвертокласники у 2018 році.*
- *Частка четвертокласників, які продемонстрували високий рівень читацької компетентності, знизилася із 17,5% у 2018 році*

до 14,9% у 2021 році, натомість частка тих випускників початкової школи, які не подолали базового порогу читацької компетентності, навпаки, збільшилася впродовж трьох років із 13,2% до 16,9%.

- Дівчатка продемонстрували більш високі результати в читанні, ніж хлопчики. Щоправда, середній бал, отриманий у 2021 році на тестуванні із читання хлопчиками, порівняно з 2018 роком істотно не змінився, а результат дівчаток зменшився більш ніж на 5 балів.
- Середні бали на тестуванні із читання четвертокласників, які здобували початкову освіту в гімназіях, ліцеях і спеціалізованих школах, суттєво вищі, ніж у їхніх однолітків, які навчалися у звичайних школах. При цьому результат останніх за три роки зменшився на 4 бали, чого не спостерігається серед тих учнів, які відвідували заклади освіти інших типів.
- Результати із читання четвертокласників, які навчалися в селах, більш ніж на 6 балів нижчі за результати їхніх ровесників, які навчалися в містах у районах, і більш ніж на 17 балів нижчі за результати тих здобувачів початкової освіти, які навчалися в містах обласного підпорядкування. Водночас середні бали, отримані випускниками початкової школи на тестуванні із читання у 2018 та 2021 роках, істотно не відрізняються для кожного типу населеного пункту.

III. Дистанційне навчання та успішність випускників початкової школи

- У час вимушених карантинів упродовж 2020/2021 навчального року четвертокласники зазвичай витрачали на навчання від 3 до 5 годин на день, майже кожного дня спілкувалися зі своїми вчителями за допомогою зуму, а також вайберу, телеграму, вотсапу або інших месенджерів, дуже часто виконували завдання з підручника, відвідували організовані школою уроки онлайн, а також виконували тести та контрольні роботи.
- Своєю чергою вчителі початкових класів у період дистанційного навчання працювали в середньому по 8-10 годин на день, постійно проводили уроки онлайн, надавали своїм учням для виконання вправи із підручників, а також спілкувалися з ними індивідуально. Для комунікації з учнями педагоги найчастіше використовували технічні засоби (комп'ютери, ноутбуки, планшети (удомачи в закладі освіти), телефони або смартфони) з доступом до інтернету. Найбільш ефективними для здійснення навчання в дистанційному форматі виявилися, на думку вчителів

молодших класів, різні месенджери (вайбер, телеграм, вотсап тощо), а також застосунки зум і гугл-клас.

- Під час дистанційного навчання нові теми з навчальних предметів учням найчастіше пояснювали батьки. Крім того, у цей період діти отримували більше завдань, ніж зазвичай, і часто ці завдання їм було важко виконувати через відсутність пояснень від свого вчителя.
- Учні із сільської місцевості, а також учні, які навчаються у звичайних школах, децю частіше, ніж інші їхні однолітки, мали справу із чинниками, що ускладнювали процес навчання в дистанційному форматі.
- Учителі початкових класів позитивно оцінили якість методичної підтримки, яку вони отримували з боку закладів освіти, власний рівень сформованості навичок користування спеціальними програмами та технічними засобами, а також якість комп'ютерної техніки та інтернет-зв'язку в місці, де вони працювали. Водночас опитані вчителі децю незадоволені рівнем сформованості у своїх учнів навичок самостійного опанування матеріалу, а також рівнем їхньої мотивації до навчання дистанційно.
- Незважаючи на те, що організація дистанційного навчання в закладах освіти у 2020/2021 навчальному році, на думку опитаних учителів, покращилася порівняно з попереднім навчальним роком, більшість педагогів усе ж схильна вважати, що перехід на такий режим навчання негативно вплинув на успішність їхніх учнів. Дійсно, як показують дані, тривале навчання поза закладом освіти негативно позначилося на рівні сформованості в учнів початкової школи читацької та математичної компетентностей: різниця в середніх балах учнів, які навчалися віддалено 3-4 місяці, порівняно із середніми балами тих їхніх ровесників, які навчалися в такому форматі менше одного місяця, становить 7,6 бала з математики та 6,9 бала із читання.
- Для уникнення негативного впливу дистанційного навчання в початковій школі й досягнення учнями найкращих своїх результатів у галузі математики та читання важливими є низка чинників, зокрема, регулярне проведення вчителями і, відповідно, регулярне відвідування учнями онлайн-уроків (особливо для засвоєння навчального матеріалу з математики), постійне надання вчителями своїм учням пояснень нового навчального матеріалу, а також доступ до належних технічних ресурсів і достатні навички роботи з ними.

Детальніше про результати основного етапу другого циклу ЗЗМЯПО-2021 можна ознайомитися в повному звіті на [сайті УЦОЯО](#).

ЗВІТ

2021

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ
ДРУГОГО ЦИКЛУ
ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО
ЗОВНІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ
ЯКОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ЧАСТИНА I

Що знають і вміють випускники початкової
школи із читання та математики
та як змінилася ситуація за три роки

Київ 2022